

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Ex dictis duæ extremæ sententiæ circa cœlum empyreum exploduntur: ex
Scripturisque corroboratur id cœlum esse constituendum. disput. 3.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

DISPUTATIO III.

Ex dictis due extrema sententia circa calum empyreum exploduntur, ex Scripturisque corroboratur id calum esse constituendum.

Caiet. de calo empyreo sententia. Suadetur.

Caietanus in illud secundæ ad Corinth. 12. Raptum usque ad tertium calum, negat esse calum empyreum: sed nomine tertij cæli ait eo loco intelligi cælum aqueum, seu primum mobile, ea ratione permotus: Quoniam, inquit, empyreum calum, à posterioribus traditum, nullibi invenitur in Scriptura. In eademque sententia fuisse videtur Genes. 1. nullam de empyreo cælo, sed solum de mobilibus orbibus faciensi mentionem.

Secundò.

Possumus etiam eamdem sententiam secundo loco confirmare, quòd sine causa efficacive ratione fuerit inuectum, cum nec sensu reprehendatur, nec moueatur, nec angeli, qui incorporei sunt, & multò minis eorum conditor, loco corporeo indigeant, in quo sint.

Tertiò.

Tertiò, quoniam si cælum empyreum tamquam beatorum sedes & domicilium esset admittendum, sanè esset lucidissimum: quod tamen constat esse falsum, tum quoniam si lucidum esset deprehenderetur sensu non minùs, quàm stellæ, quæ, quia lucidæ sunt, esto sint longè minora corpora, per sensum à nobis comprehenduntur: tum etiam quoniam si esset lucidum, statim à principio illuminasset superficiem conuexam aquarum sibi coniunctam, ac proinde non fuissent tenebræ super faciem abyssi: contra factas literas Genes. 1.

Quartò.

Quartò, quoniam si id cælum daretur, ageret in alios orbis caelestes, & in corpora inferiora: absurdum quippe est constituere substantiam corpoream, quæ otiosa sit, omnive operatione destituta: cum ergo non detur talis operatio, tum quia illam non experimur, tum etiam quia cælum non agit, nisi per motum, quo cælum empyreum caret, consequens profectò est, vt non sit id cælum admittendum.

Cælum empyreum esse ex sacris literis colligitur.

Ex dictis disputatione præcedente satis arbitrò esse perspicuum, Moysem, cum dixit, In principio creauit Deus calum & terram, nomine cæli intellexisse solum cælum empyreum, ac proinde positionem cæli empyrei solidissimum habere fundamentum in Scriptura sacra. Nec aliunde credo fuisse motos Patres, quos cælum empyreum inuexisse referemus, quàm ex Scriptura sacra iuxta sensum sanum intellecta, vt ex eorum testimoniis ex parte erit manifestum. Quare explodenda omnino est sententia Caietani.

Triplex calum, adæreum, sphericum, empyreum, in quòd Paulus raptus.

Solet etiam positio cæli empyrei confirmari. Primò, ex illo 2. ad Corinth. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim raptum usque ad tertium calum. Quali ex Scriptura sacra (iuxta ea, quæ disputatione præcedente explicata sunt) triplex cælorum genus sit constituendum, æreum primum, quòd usque ad orbem lunæ incorruptibilem pertingit: sphericum secundum, quòd orbis omnes incorruptibiles ex aqua factos, in quibus astra omnia sunt collocata, comprehendit: & empyreum tertium, quòd est sedes beatorum, atque ad hoc tertium raptus fuerit Paulus in consortium beatorum. Quæ sanè legitima est expositio eius loci. Quasdam tamen alias expositiones eiusdem loci simul cum hac reuulimus quæst. 12. art. 11. disputatione 2. ad primum argumentum.

Secundò, ex illo Psal. 113. Cælum cæli Domino,

A terram autem dedit filiis hominum. Cum enim in eo Psalmo agatur de egressu Hebræorum ex Ægypto, & ingressu in terram promissionis, tot factis mirabilibus relictis, excitantur filij Israël ad gratias Deo agendas, tantæque beneficia Domino accepta referenda, idèoque, cum dictum esset, Benedicite vos à Domino qui fecit calum & terram, additur, Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum: quasi diceretur, cælum, quod non solum est super omnes cælos, sed præstantia ac dignitate cæteros longè antecellit, elegit sibi Dominus in sedem, locum, ac regiam curiam, vbi electis seipsum ostendat, eòsque sempiternis bonis cumulet: terram autem dedit filiis hominum, atque in ea hanc selectissimam portionem tribuit vobis, in quam, tam potenti virtute, totque miraculis editis, vos introduxit. More Hebræo, geminatione illa cælum cæli, significatur cælum, quod reliquis est multò excellentius, & quasi alterius rationis: sicut dicitur canticum canticorum, quod alia cantica multum excedit, & dicitur Deus Deorum Dominus, qui infinito intervallo Deos alios superat. Ac sanè expedientissimum erat, vt cælestis curia, ac beatorum sedes, alterius rationis esset à cæteris orbibus, qui suo motu hæc inferiora moderarentur, & non solum præstantia, dignitate ac pulchritudine eis excelleret, sed etiam esset locus quietus, præsertim cum ante diem iudicij, non solum Christi corpus, sed & sanctissimæ illius Matris in eo esset futurum. Nec desunt Patres, Chrysostomus videlicet in illa verba ad Hebræos 8. Tabernaculi veri, Theophylactus, & Athanasius ibidem, aut quicumque alius eius operis autor, Basilium etiam pro eadem sententia citans, qui arbitrentur eiusmodi cælum non esse figuræ sphericæ, sed quadratæ ex parte conuexa, quòd quieti & habitationi ea figura accommodata sit, illudque dicunt esse tabernaculum Dei cum hominibus, & civitatem illam de cælo descendentem, & in quadro positam, quorum Apocalyp. 21. & 22. fit mentio. Hoc idem cælum est, de quo Isaiæ ultimo Deus ait, Cælum sedes mea est, terra autem scabellum pedum meorum.

B

Cælum empyreum, si non sub eo nomine, certè quoad rem ipsam asseruerunt multi Patres. In primis Clemens Petri discipulus lib. 1. recognitionum in testimonio in calce præcedentis disputationis relato. Deinde ad finem secundi libri. Vbi, cum Simon Magus dixisset, Melius mihi videtur simpliciter credere, quia solum istud, quod videmus, sit cælum in vniuerso mundo, refert Clemens respondisse Petrum, Non ita, sed vnum quidem consistere conuenit Deum, qui verè est, cælos autem esse, qui ab eo facti sunt, sicut & lex dicit (proculdubio Genes. 1.) quoniam vnum cælum sit superius, quo continetur etiam visibile firmamentum: illud esse perpetuum & æternum cum his qui habitant ibi. Istud autem visibile in consummatione sæculi resoluendum esse, & transire, vt illud cælum, quod est antiquius & excelsum, post iudicium sanctis & dignis appareat.

Illud verò circa hoc testimonium admonerem, cum dicitur, cælum empyreum, intra quod continetur firmamentum, esse perpetuum & æternum cum Angelis qui in eo sunt: intelligendum esse de æternitate & perpetuitate à parte post: non verò à parte ante. De firmamento verò censet sanè, dissoluentum & corruptendum, quo tempore vniuersus orbis igne conflabit: non quidem naturaliter, sed supernaturaliter, eò quòd suapte natura sit incorruptibile. Idemque satis apertè docet Beatus Petrus secunda sua canonica cap. ultimo, nisi caput illud

F

Cælum empyreum quæ æternitate perpetuum. Firmamentum qua ratione erit extremo incendio dissoluentum.

illud ad peregrinos sensus, parumque cum textu illo coherentes, velimus detorque. Neque tamen Diuus Petrus censet ita firmamentum dissolendum, vt in nihilum redigatur (ea enim ratione daretur vacuum inter terram, & cælum empyreum quod & per se est absurdum, & impedimento id esset, vt cælum empyreum à terra confici posset, terraque è cælo empyreo, contra id quod Apostolus ipse docet & intendit) sed dissolendum esse, vt ex materia illius nouum cælum condatur, quod diaphanum magis sit, & longè pulchrius, quam sit firmamentum, quod modo est, imò in eo erunt sol, luna, & cætera astra longè fulgentiora, alteriusque proinde naturæ, ac modò sunt.

Quæ omnia constant in primis ex ipso contextu 2. Petri vltimo: ait namque, *Cæli qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reseruat in diem iudicij & perditionis impiorum hominum.* Et infra: *Adueniet dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu transierint, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ea sunt opera exurentur.* Cum igitur hæc omnia dissolenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduentum dñi Domini, per quem cæli ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? *Nouos verò cælos, & nouam terram, & promissa ipsius expectamus.* Hæc Beatus Petrus.

Deinde ex illo Isaiæ 51. *Cæli sicut fumus liquefiet, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hac interibunt.* Et cap. 65. *Ecce ego creo cælos novos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Et cap. 30. præmiserat: *Erit lux luna sicut lux solis, & lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum, in die, qua alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit.* hoc est, in sæculi consummatione, quando corporis gloriâ vnâ cum gloria animæ electis suis reddiderit quos ab omnibus peccati vulneribus perfectissime sanabit.

Præterea ex illo Psalms 101. *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operitorium mutabis eos, & mutabuntur: quem locum affert Paulus ad Hebræos 1.*

Item ex illo Apocalyp. 21. *Vidi cælum nouum, & terram nouam.* Primum enim cælum, & prima terra abiit. Et infra: *Dixit, qđ sedebat in throno, Ecce noua facio omnia.* Atque ex illo Matth. 24. *Cælum & terra transibunt, verba autē mea non præteribunt.* Quamuis hæc verba in sensu conditionali exponi etiam possint, vt in disputatione i. dictum est. Consentit in his Hilarius, cum in testimonio statim citando, tum canone 4. in Matth. in illa verba, *Nolite putare, quoniam veni soluere legem: quo in loco sic ait: Cælum quidem & terra, maxima, vt arbitramur, elementa sunt soluenda.*

Hieronymus verò, in duo illa testimonia Isaiæ 51. & 65. citata, refert quorundam sententiam, qui iuxta Petri testimonium, & alia Scripturæ citata censuerunt, cælos perituros, & in nihilum redigendos: at ipse eisdem in locis, & in illud Matth. 24. *Cælum & terra transibunt*, arbitratur, non perituros, quoad substantiam, sed in melius commutandos, & perficiendos, idque appellari transire & perire. Adhibet exemplum, cum illud Isaiæ 65. testimonium interpretatur, sic: *Infans cum in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virum; nequaquam per singulas ætates perit: idem enim est, qui prius fuit, sed paulatim immutatur, & ætati præstina perisse dicitur.*

A Consentire videtur Oecumenius in collectaneis, vbi testimonium Petri petrachans, ait: *Quod huius vniversi fiat corruptio, non solum Christianis, verum etiam Græcorum sapientibus videtur, quemadmodum Heraclio Ephesino, & Empedocli Auentæ. Sed dicit aliquis, & quæ fuit ratio, vt conderetur, & rursum oportebat ad nihilum redigi mundum? Et dicimus, quod non penitus ad corruptionem tendit mundus, sed ad renouationem, sicut igne supposito res quædam corporeas solemus fundere, non vt absolutum interitum eis tribuamus, sed vt puritatem ac sinceritatem eis præstemus.*

B Subscribere etiã videtur Gennadius de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 70. vbi ait: *Elementa, id est, cælum & terram, non credimus abolenda per ignem, sed in melius commutanda, figuram quoque mundi, id est, imaginem, non substantiam transuram.*

Augustinus 20. de Ciuitate Dei ita interpretatur testimonium Diui Petri, vt ex illo non aliud colligatur, quam cælos aëreos & elementa igne inflagationis renouanda, non verò cælos sydereos. Atque hanc sententiam plurimi Scholasticorum amplectuntur.

Ego sanè consonantius testimonio Scripturæ sacre esse arbitror, si dicamus, etiam sydereos cælos

C esse in die iudicij innouandos, reficiendos, & perficiendos, idque futurum esse per aduentum nouæ formæ substantialis, retenta solum pristina materia. Quare cæli quidem manebunt, sed non iidem specie, qui modò sunt, sed alij longè excellentiores, & pulchriores. Ducor in hanc sententiam, tum quia id sanè plus sonant Scripturæ sacre, tum etiam quoniam cæli, qui modò sunt, in sua naturali dispositione sunt conditi, atque adeò lumen, quod in eis est, vis ad influendum, ac pulchritudo, quam nunc habent, à forma substantiali eorum pullulant:

D cum ergo longè perfectiores futuri sint: à die iudicij vniversalis, magisque conspicui, cumque plus lucis ac pulchritudinis sint habituri, cum demum illa naturalis futura in eis sit, & non supernaturalis, ne sempiternum concedamus miraculum, concedendo illos ad esse supernaturale esse in tota æternitate euectos, non fecus ac homines beatos, qui in finem supernaturale conditi sunt: dicendū profectò est, ea omnia à noua forma substantiali emanatura, tamquam illius proprietates ac effectus, ac proinde futuram in die iudicij transmutationem substantialem cælorum, supernaturalem tamen, in cælos novos specie à prioribus distinctos. Hæc dicta sint occasione testimonij B. Clementis, regrediamur nunc ad ostendendum cælum empyreum.

Libro etiam tertio recognitionum refert Clemens quæsiuisse Simonem Magum à D. Petro, *Si visibile istud, vt ait, cælum resoluatur, cur ex initio factum est? Petrum verò respondisse, propter hominum præsentem hanc factum esse vitam, vt esset interuallum quædam & diuisio, ne quis forte indignus habitationem celestium & Dei ipsius sedem videret, quæ his solis, qui mundo corde sunt, videnda, preparatur.* Nunc autem, id est, agonis tempore, inuisibilia esse placuit ea, quæ

F vincendis ad præmium destinata sunt. Et Simon ait: *si conditor bonus est, & mundus bonus, quomodo bonus bona dissoluet aliquando? Si autem quasi malum resoluit & destruit, quomodo non videtur malum, qui malum fecit? Petrus ad hæc, Quoniam, inquit, spondimus tibi, ne blasphemantem te fugiamus: ipse enim reddes pro his quæ loqueris rationem, patenter firmitus. Audi ergo nunc. Cælum istud, quod visibile est & pertrahitur, si quidem propter semetipsum factum esset, haberet fortassis, quod dicit, aliquid rationis, quia res solida*

minimè deberet. Si verò propter aliud quid factū est, & nō propter se, necessario soluetur, ut illud, pro quo factum videtur, appareat. Sicut verbi gratia dixerim, testa ouorum quamuis pulcherrima facta & diligenter formata videatur, necesse est tamen eam frangi, & resoluī, ut inde pulvis procedat, & illud pro quo totius ouis forma expressa videatur, appareat: ita ergo & huius mundi necesse est transire statum, ut statum ille sublimior regni celestis effluat. Hactenus Clemens. Quæ sanè & cælum empyreum esse probant & omnia, quæ dicta sunt confirmant.

Consonat cum hoc testimonio Iulianus Martyr de quæstionibus à Christianis gentibus propositis, earumque reprehensionibus, in vltimis verbis reprehensionis, qua reprehenditur responsio ad vltimam quæstionem, ubi ait: Cælum, quod creatum est, à Dei voluntate habet, ut non intereat, ad usum eorum, quæ videmus, quo vsu expleto, in aliud immortalitatis genus transferretur. Deus enim, qui ei corporis magnitudinem tribuit, quantum voluit, non quantum potuit, poterat enim multo maius illud efficere quam sit, nunc ipsam in suo immortalitatis genere ac termino manere voluit ad aliud tempus, cum ut Christiani, qui rectè sentiunt, credunt, & aduersarius fatetur, res omnes in meliorem statum mutabuntur.

Sunt qui arbitrentur idem, quòd B. Clemens ex Petro Apostolo circa cælum empyreum retulit, asseruisse etiam Basilium, dum homilia 1. & 2. Hexamèro dixit, Nec ab simile vero fuerit credere fuisse quiddam vel ante mundi istius constitutionem, id quod arcana quadam animi contemplatione licuerit intelligi, tamen si hac de re nihil in literis Moyses transmissit, quod res tanta cognitio parum idonea videretur istis paruulis, qui late dum doctrina iniunctis rudimentorum fidei veniunt & instituendi. Erat sanè status quidam mundi generatione superior abstractis illis à concretionem materia potentis mudo præstantioribus pro decoro accommodatus, temporis etiam conditione anterior, æternus nimirum ac perpes. Creaturas autem in ipso creator omnium atque opifex perfecit, lucem spirituales eorum beatitudinis accommodandam, qui Dominum amant, naturas rationis v. maximè præditas atque inuisibiles, omnesque beatorum mentium ordines, quotquot nostræ mentis quantumlibet dixeris facultatem exsuperant, quorum nomenclaturas quidem possumus inuenire. Et hæc substantiam complent mundi illius inuisibilis, ut & ipsi instruitur doctore Paulo: in ipso, ait, condita sunt omnia, sive visibilia, sive inuisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, sive Virtutes, sive Angelorum exercitus, sive Archangelorum præfectura. Hactenus Basilium. At certè, licet de loco inuisibili Angelorum loquatur, non tamen loquitur de cælo empyreo, de quo Clemens cum B. Petro, cæterisque Patres loquuntur. Illum enim Angelorum locum ante mundum corporeum fuisse conditum est arbitratum, de eoque affirmat nullam mentionem fecisse Moysen. Homilia etiam tertia sequenti ait, duos alios esse cælos corporeos. Alterum, quod in principio vna cum terra fuit conditum, & alterum firmamentum, in quo sunt alstra: quod ex aqua asserit conditum fuisse secunda die.

Strabo (cui Beda subscripsit) In principio, inquit, creauit Deus cælum & terram: cælum autem non visibile firmamentum, sed empyreum, id est, igneum, vel intellectuale dixit, quod non ab ardore, sed ab splendore dicitur, quod statim repletum est angelis. Habetur hoc testimonium in Glossa ordinaria ad eum locum.

Diodorus etiam sic scribit: Post inuisibiles, inquit, atque intellectu præditas substantias, Deus cælum statim vna cum terra fabricatus est, non illud quod spectabile

Molina in D. Thom.

A est, sed quod supra omnes cælos est, quod Danid cælum celi nuncupare soler.

Theodoretus q. 11. in Gen. Cum Scriptura, inquit, diuina doceat in principio Deum creasse cælum & terram, deinde post lucis creatione secunda die dicat firmamentum factum esse, imperitie plena videtur esse eiusmodi quæstio (sine vnum cælum, an duo) oportebat enim ex temporis ratione, & ipso creationis modo, colorum diuersitatem nosse, & vnum luce prius, alterum verò post lucem: & illud quidè non ex aliqua alia materia, hoc autem ex aquis creatum esse. Nam, inquit, fiat firmamentum in medio aquæ, quod per medium separat aquas ab aquis.

B Hilarius in Psalmis, cum exponit illa verba psalmsi 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis, hæc asserit: Cælum hoc quod visibus nostris per materiam sui subiacet, quod tamquam firmius solidatum, firmamenti & naturam & nomen accepit, præteribit, & non erit; sedes autem Domini manet in æternum. Et infra: Et quia secundum corporalem intelligentiam illis nobis subest sensus, ut cælum, quod vltra firmamenti huius naturam est, Deus inhabitare existimetur, non excludamus publicam illam de sede Dei opinionem, ut ei cælum cæli thronus sit.

C In eadem sententia, præter D. Thom. 1. p. qu. 66. art. 3. & alios Scholasticos in 2. variis in locis, sunt multi alij antiqui Patres. Vnde non est quòd quis hodie cælum empyreum negare audeat.

Ad primum igitur argumentū, cui Caietanus nitentur, respondetur, satis iam ostensum esse, quàm solidum fundamentum cælum empyreum in Scripturis habeat, nec à solis posterioribus (ut Caietanus vult) sed ab antiquissimis Patribus fuisse asseritum.

Ad secundum dicendum est, quamuis cælum empyreum nec moueatur, nec per sensum à nobis in hac vita deprehendatur, nec item Deus, aut Angeli à loco corporeo pendeant, non proinde sine sufficienti ratione fuisse in Ecclesiam inuectum.

Tum quia aperte colligitur ex Scripturis. Tum etiam, quòd expedientissimū fuerit, ut Deus eius modi cælum crearet, non solum ut esset locus accommodatus ad corporum humanorum gloriam, sed etiā ut esset accommodatus locus curiæ supremi regis, societati que tam hominum, quàm beatorum Angelorum. Sicut enim damnatis hominibus & angelis deputari debuit infimus, teter, horridus, & foetidus inferni carcer: sic homines & Angelos beatos, Deique curiā decebat locus, qui non solum supremus, omniumque præstantissimus in vniuerso esset, sed etiam lucidissimus, pulcherrimus, ac talis, quale esse creditur & asseritur cælum empyreum. Ut enim licet Deus manufactis templis non indigeat, in quibus sit, decet tamen eum in decoris, pulchris, ac ornatis templis colli, id que in honorem ipsius cedit: sic etiam, licet Angeli beati à loco corporeo non pendeant, cum tamen alicubi in spacio eos esse necesse sit, ut supra ostendimus, cum de loco Angelorum diserebamus, decens est, eos potius esse in loco corporeo, pulcherrimo, ac nobilissimo, quàm in spacio inani, aut caernis terræ.

Ad tertium cōcedendum est, esse lucidissimum.

D. Thomas 1. p. qu. 66. art. 3. ad quartum, rationem reddit, quare radios lucis nō emittat: Quia, inquit, habet lucem non condensatam ut radios emittat, sicut corpus solis, sed magis debilem. Vel, inquit, habet claritatē gloriæ, qua non est conformis claritati naturali. Alij dicunt, sicut in fabrica tabernaculi, qui vniuersum hoc representabat, tertia pars quæ erat Sancta Sanctorum, velo quodam diuidebatur, & occultabatur, ne videretur: sic quoque Deum optimum maximum produxisse cælum empyreum, quasi velo

K k k quodam

Ad 1. p. 88
Caiet. sententia.

Ad 2.

Cælum empyreum est immobile, sed ad domicilium beatorum.

Ad tertium.
Cum sit lucidissimū cur radios ad nos non emittat.

quodam à parte inferiori rectum corporis cuiusdam cœlestis crassioris, quod radij cœli empyrei non penetrarent, concavumque illius vsque ad terram repleuisse aquis: atque partem illam inferiorem, & quasi velum templi empyrei, esse in consummationem sæculi vnâ cum firmamento & cæteris elementis innouandam, reddendamque valde pellucidam, ac transparentem, vt deinceps pulchritudo cœli empyrei, & claritas ad terram vsque præuia & spectabilis redderetur.

Ad 4. Quod ad quartum argumentum attinet, Diuus Thomas in 2. d. 2. q. 2. art. 3. illo argumento permotus, quod cœlum non nisi per motum influat, asseruit, cœlum empyreum non influere in alios orbis cœlestes, ac proinde nec in hæc inferiora. Prima tamen parte quæst. 66. art. 3. ad secundum mutauit sententiam, longèque probabilius existimauit, sicut Angeli superiores, esto non mitantur, influunt in medios, & infimos, qui mittuntur: sic etiam cœlum empyreum immotum influere in primū mobile, & per illud in hæc inferiora. Quæ sententia ab alijs plus probatur, poteritque sine motu locali mediante lumine aut per vires alias occultas influere aliquid, quod ad hæc inferiora pertingat. Quæuis vt otiosum non esset, sufficeret, si esset in se lucidissimum & pulcherrimum, aptissimumque Dei curiæ, habitationique hominum & Angelorum beatorum. Hæc de sententia Caietani.

Eugubini de cœlo empyrei sententia. Alia fuit extrema sententia Augustini Eugubini in Cosmopeia, qui in illa verba, *In principio creauit Deus cœlum & terram*, affirmauit, cœlum empyreum esse æternum & increatum. Sixtus Senensis lib. 5. Bibliothecæ annotatione 4. refert, quasi adiecerit se paratum recantare, si malè sentiret. Ambrosium Catharinum meritò dixisse, præstiterat tam periculosa literis non mandare, quàm se ad palinodiam offerre. Quis enim nomine illius recantabit, qui iam obiit, & errorem suum in scriptis viuientem deliquit? Ego licet in Eugubino loco citato errorem illum inueniam: nihil tamen de oblatione ad recantandum inuenio: fortè id in libro de rebus incorporeis & inuisibilibus dixit, quo etiam in loco ab alij citatur, & à me q. 10. a. 3. disp. 2. ex aliorum relatione citatus fuit: neque enim opus illud ad manus meas deuenit. Quicquid sit, an se obtulerit ad recantandum, vel non: error fanè est in fide, affirmare aliquid à Deo distinctū fuisse ex æternitate, siue id creatum, siue non creatum constituitur, vt ex iis, quæ loco citato, & quæst. 44. art. 1. ac quæst. 61. art. 3. diximus, est manifestum. Est enim Deus vnūm vniuersorum principium, quæ ipsum non sunt, qui omnia ex tempore de nihilo condidit. Cùmque ostenderit, non aliud esse cœlum empyreum, quàm illud de quo Moyses dixit, *In principio creauit Deus cœlum & terram*, ex iis quæ tum hac, tum præcedente disputatione diximus, liquidd constat falsam esse sententiam Eugubini.

DISPUTATIO IIII.

Ex dictis eorum etiam sententia exploditur, qui Deum à principio produxisse solum materiam informem asseruerunt.

Sententia eorum, qui solum materiam informem conditam principio rerum asseruerunt. FVerunt qui asseruerant, Deum in principio produxisse de nihilo solum materiam informem, eamque Moysen nomine cœli & terræ ac abyssi significasse: postea verò ex illa totum mundum fuisse fabricatum. Potèstque probari, tum ex illo Sap.

A 1. *Non impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittente illi multitudinem visorum, &c.* tum etiam ex illo ad Hebr. 11. *Fide intelligimus aperta esse sæcula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent: potèst materia inuisa, seu inuisibilis, materia est informis: quæ namque iam formis substantialibus distincta est, videri potèst, vt Paulus ipse dum ait, ex inuisibilibus visibilia fierent, satis innuit.*

Hanc fortasse sententiam tribuat aliquis Augustino: 12. namque Confessionum cap. 8. sic ait: *Tu Domine fecisti mundum de materia informi: quam fecisti de nulla re, penè nullam rem, vnde faceres magnas quæ miramur filij hominum. Valde enim mirabile hoc cœlum corporeum, quod firmamentum inter aquam & aquam secundo die post conditionem lucis dixisti, factum est. Quod firmamentum vocasti cœlum, sed cœlum terra huius, & maris, quæ fecisti tertio die, dando speciem visibilem informi materie, quam fecisti ante omnem diem. Licet autem illo eodem capite doceat Augustinus, Deum simul cum materia informi creasse cœlum cœli, Moysenque cum dixit, *In principio creauit Deus cœlum & terram*, &c. nomine, cœli, intellexisse cœlum cœli: nomine verò, terra & abyssi, intellexisse materiam informem, artem, vt ex antecedentibus & sequentibus capitibus constat, nomine illius cœli intelligit Augustinus, non cœlum aliquod corporeum, sed angelos: quare vult, mundum totum factum esse ex materia informi quam à principio vnâ cum angelis produxerit Deus ante omnem diem. Item libr. 1. de Genesi contra Manichæos, c. 5. *Prima, inquit, materia facta est confusa & informis, vnde omnia fierent, quæ distincta, atque formata sunt, quod credo à Grecis & appellari. Sic enim & alio loco credimus dictum in laudibus Dei: Qui fecisti mundum de materia informi. Quod aliqui codices habent de materia inuisa. Et cap. 7. addit: Informis ergo illa materia, quam de nihilo Deus fecit, appellata est primo cœlum & terra, & dictum est: In principio creauit Deus cœlum & terram: non quia iam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Nam & cœlum scribitur postea factum. Quemadmodum si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices & robur & ramos & fructus & folia, non quia iam sunt, sed quia futura sunt: sic dictum est: In principio fecit Deus cœlum & terram, quasi semen cœli & terræ, cum in confuso adhuc esset cœli & terra materia, sed quia certum erat, inde futurum esse cœlum & terram, iam & ipsa materia cœlum & terra appellata est. Et infra: Hec ergo nomina omnia, siue cœlum & terra, siue terra inuisibilis & incomposita, & abyssus cum tenebris, siue aqua super quam spiritus ferebatur, nomina sunt informis materie: vt res ignota nobis vocabulis insinuaretur imperitoribus, & non vno vocabulo, sed multis: ne, si vnum esset, hoc putare esse quod consueuerant homines in illo vocabulo intelligere.**

C *Aduertendum tamen est, Augustinum fuisse hæc in re varium, inulrumque difficultatis inuenisse in expositione literalis operum sex dierum, vt ex varijs libris, quos hac de re scripsit, compertum est. Scripsit enim primò de Genesi aduersus Manichæos, deinde de Genesi imperfectum, postea iam Episcopopus factus lib. 12. confessionum & sequentes, nec non duodecim libros de Genesi ad literam: & primo libro Retractionum ca. 10. & 18. proficitur, se profecisse paulatim, tum in alijs Scripturis exponendis, tum præsertim in exponendo principio Genes. Libro autem 12. confessionum à capite 17. varios modos refert, quibus initium Genes. exponi potèst, & à multis quibonebatur. Imò verò satis aperte innuit multis displicuisse opinionem, quam de Genesi*

Cœlum empyrei in hæc inferiora, licet immotū, influere.

Eugubini de cœlo empyrei sententia.

Refellitur.